

Juurte otsingud

Kärbunud juurtest ei kasva elujõulist taime. Inimühiskonnas on olukord lootusrikkam, kehvast pinnasest saab välja kasvada ja õide puhkeda.

Vaatamisi: 72

JOHANNA JOLEN KUZMENKO

16.10.2020

Näitus „Juured ja varemed“ Temnikova ja Kasela galeriis kuni 8. XI. Kuraator Rael Artel, kunstnikud Edith Karlson, Kris Lemsalu, Jaanus Samma ja Jaan Toomik.

Rael Arteli kureeritud näitusel „Juured ja varemed“ („Roots and Ruins“) räägivad kunstnikud pärimusest, põlvnemisest ja teadmiste edasikandumisest. Väljas on Edith Karlsoni, Kris Lemsalu, Jaanus Samma ja Jaan Toomiku teosed, saatetekstis on kuraator nimetanud kunstnikke „Eesti kaasaegse kunsti võtmeautoriteks“. Selle märgilise fraasiga on ta rõhutanud, et nii kunstnikud kui ka nende teosed on igati mainekad.

Kui vaadata kunstnike viimaste aastate – Toomiku puhul lausa viimase paarikümne aasta tegemisi –, siis on määratlusele „võtmeautorid“ raske vastu vaielda. Karlson, Samma, Lemsalu ja Toomik kuuluvad praegu eesti

nüüdiskunsti tähtsamate jõudude hulka.

Nüüd on avanenud huvitav võimalus selgitada välja, mis on nende ühisnimetaja. Ühe ühise verstapostina torkab kolme kunstniku loometeel silma esinemine Veneetsia biennaalil. Jaan Toomik, Jaanus Samma ja Kris Lemsalu on esindanud seal Eestit ning sellega on kaasnenud võimalus jõuda rahvusvahelisele areenile, kuhu pääsemine ei taga küll kuldset piletit kunstimaailma tippu, kuid annab siiski võimaluse silma paista. Lemsalul on praegu lausa *tour de force*, sest pärast Veneetsiat esines ta näitusega Berliini KW instituudis ja ka Tallinna Kai kunstikeskuses. Kui kasutada rahvusvahelisust edu mõõdikuna, siis võib need kunstnikud julgelt parnassile tõsta.

Perekonnakesksus. Muidu suuremahuliste installatsioonide poolest tuntud Kris Lemsalu, Edith Karlson ja Jaanus Samma on mahutatud Temnikova ja Kasela pisikesse galeriiruumi, kus ruumi mastaapsusele rõhuda ei saa.

Oma juurte juurde minekut ja pärimusega tegelemist võib käsitleda soovina mõtestada oma kohta siin ja praegu. Selleks et aru saada, miks on olevikus asjad nii, nagu need on, tuleb teha tagasivaade minevikku. Viise, kuidas teadmisi on põlvest põlve edasi antud, on mitmesuguseid. Lähtuda võib vanematelt lastele edasi antud pärandist, aga ka ümbritsevast kultuurist. Raamatud, mida loetakse, filmid, mida vaadatakse, ja

koolis õpitu on kultuuriline kood, mille tarbimist vähemal või rohkemal määral saavad vanemad suunata, kuid suunamisel on piirid. Peale perekonna aitab lapse kasvamisele ja arenemisele kaasa keskkond, kus ta parasjagu elab. Keskkonna moodustavad nii inimesed, kellega noorena suheldakse, kui ka ümbrus. Geograafiline paik ja kõige üldisemas tähenduses aeg, milles parasjagu elatakse, annavad kätte abivahendid, millega elust läbi minna. See, kas ja kuidas ning milliste väärtushinnangutega nõustutakse ja millele vastandutakse, on juba indiviidi enda kätes. Oleme märksa rohkem oma päritoluga seotud, kui tahaksime.

Kuid

Jaanus Samma. Taasloodud ajalood. Vööd. Installatsioon, 2019.

Stanislav Stepaško

hinnas on ka individuaalsus ja iseseisev mõtlemine. Väljapaneku kuraatori Rael Arteli saatetekstis on toodud välja eluringluse idee, mille järgi saab katusest vundament ja seemnetest juured. Eluringluse ideed võiks näitusel analüüsida „käbi ei kuku kännust kaugemale“ ütelse kaudu, millega antakse mõista, et lapsed kasvavad ja arenevad ajapikku oma vanemate sarnaseks. Aga millal saavad

lastest oma vanemad? Kui mõelda sellele, kuidas täiskasvanul on raske lapsepõlves ja nooruses omandatud harjumustest ja mõttemallidest eemalduda, siis kuidas pöörleb see ratas, mis kunagi jõuab sinna punkti, kus seemnetest saavad juured.

Jaan Toomik uurib oma teostes põlvnemist omaenda abstraheeritud autobiograafilise figuuri kaudu. Toomikult on väljas kaks maali ja maalist inspireeritud skulptuur. Toomiku autobiograafilised teosed, kust vaatab vastu kunstnik ise, sulanduvad üheks lõputuks sünni, kasvamise ja vananemise ahelaks, kus põlvnemine on visualiseeritud ainult mehe kaudu. Kõige jõulisemalt hakkab Toomiku eluring toimima skulptuuris: teos mõjub ahelana, kus üks inimpõlv järgneb teisele. Teost võib vaadata ka perekondliku nurga alt, sest kujutatud figuurid võivad representeerida ka lapsi. Mehekeskne teos, kus Toomiku visuaal osutab otseselt fallosole, meenutab oma vormilt Constantin Brâncuși pronksskulptuuride ja lahtiharutatud ning sirgeks painutatud DNA ahela hübriidi.

Kõlblusküsimused. Jaanus Samma on oma loomingus kaevunud ikka sügavamale ajalookihistuste vahele, et sealt peidus lugusid välja tuua. Tema pilk on pööratud gei- ja *queer*-ajaloo uurimisele. Samma loomingu suurim võlu ongi tema võime anda isiklike lugude ja arhiiviallikate abil ajastu pilt. Kunstniku loomingu põhiosaks on tõukumine isiklikelt lugudelt, et need siis üldisele tasandile viia. Tänu sellele mõjubki näitusel teos „Antiigi jäänukid“ üllatavalt. Samma ei tegele siin ei

isikuarhiividega ega osale saja-aastase Kodavere kiriku tualetiuukse restaureerimises. Ta käsitleb siin kunsti-ajaloolist kõlblusprobleemi, mille järellainetusi võib meie ühiskonnas täheldada tänapäevalgi. Kuidas on lood alasti keha kujutamise praeguses kunstis, kui reklaamimaailm on jõudnud kõikjale ning kui mitte miski muu ei müü, siis seksi ostjaid leidub ikka? Alasti keha kujutamine on kunstis levinud ning kui mõelda suurte kunstimuuseumide publikumagnetitele, siis esimeste seas meenub Michelangelo „Taavet“ Firenzes.

On võimatu ette kujutada, et keegi tõstab tänapäeval käe mõne marmorskulptuuri vastu, kuid ühiskonna tabuteemad ei ole kuhugi kadunud. Samma eksponeerib ka teost „Taasloodud ajalood. Vööd“, mis koosneb kirivööde algustest ja lõppudest ning esindavad ajaloomälu küsimusi. Kirivööd hakkavad toimima siis, kui vaataja adub nende spetsiifilist kultuurilist konteksti. Kui algne kontekst on kadunud, sest pärimuse edasiandmise sisu ja jõud on hääbunud, omandavad sedalaadi etnoloogilised esemed tumma faili staatuse, millest suudavad kindlat sõnumit välja lugeda vaid vähesed. Vöömustrid, lõnga värv, selle laius, sidumisviis ja muud detailid kannavad endas sõnumeid, kuid asjade esialgne mõte väheneb ja tähendus läheb ajas kaduma. Teisalt tekib küsimus, et kui laialt oli kirivööde lugemisoskus üldse levinud. Asjaolu, et mõningaid teadmisi valdavad vähesed erialainimesed või huviliste ring, ei ole tingimata halb, see on paratamatus. Millised teadmised peavad

ajaproovile vastu, on küsimus sellest, milliseid teadmisi ja oskusi omas ajas hinnatakse. Esemete museaaliks muutumine nii, et sellega tegelevad peamiselt koguhoidjad ja teadurid, toob endaga kaasa selle, et need ei ole enam avalikkuse huviorbiidis ning pälvivad ainult erialast tähelepanu. Siiski ei tähenda muuseumi jõudmine esemete unustusse vajumist, sest just muuseumitöötajad hoiavad esemeid ajaloomäluks ning tegelevad nende mõtestamisega, et need ei muutuks ajaloolisteks tummfailideks.

Küütlefassaad, probleemne sisu. Kris Lemsalu installatsioon „Rot’n’Roll“ kujutab endast valgele postamendile asetatud poolikult munaresti, mille peal on kärbsed koha sisse võtnud. Kunstnik mängib vaataja ootustega ülevusest, sest harilikult kohtab väärikal postamendil sama väärikat marmor- või pronksbüsti, kuid Lemsalu on asetanud sinna hoopis munaresti viie muna ja kärbestega. Lemsalu on oma loomingus palju tegelenud surmatemaatikaga, kuid alates tema Veneetsias näidatud „Birth V – Hi and Bye“ installatsioonist on kunstniku ampluaas elujaatav sünnitemaatika. Muna kui elu algus võiks samuti olla helge, kuid mädanemisele, kadumisele ja hääbumisele vihjavad kärbsed annavad teosele märksa morbiidsema tooni. Teose pealkirjas olev sõnamäng *rock’n’roll*’ist heidab õhku idee kõdunemisest ning ka sellele käega löömisest ja elu nautimisest. Lemsalu teos mõjub tänu tähenduste duaalsusele väga elutervelt. Kui lõpus ootab ees hääbumine ja teel viimse kõdunemiseni

on vaja rinda pista lõputute argiste ja eksistentsiaalsete muredega, siis kas pole mitte vajalik vahel meelde tuletada, et selle kõige kõrval võib elu üle nalja heita?

Edith Karlson, kes uurib oma loomingus inimloomuse- ja ühiskonna tumedamat poolt, eksponeerib samuti nagu Lemsalu visuaalselt ja ka sisuliselt mitmekihilisi teoseid. „Juured ja varemed“ näitusel on väljas installatsioon „Mis juhtub perekonnas, jääb perekonda“. Pealkiri jääb õhku rippuma tõdemusena, et perekonnas toimuv on perekonna siseasi. Kui meenutada paaril viimasel aastal meediakanalites esile tõstetud koduvägivalla probleemi, siis ei ole vaja pead murda aimamaks, millele viitab Karlsoni pealkiri „Mis juhtub perekonnas, jääb perekonda“. Kunstniku installatsioon on hõbedane ja sulnilt pastelne roheline, kuid mida lähemale teosele minna, seda nähtavamale tulevad praod. Sellist käitumismustrit leidub igal pool meie ümber – pealispind on kena ja tore, kuid selle varjus võib olla hulk peidetud probleeme, mis ei paista silma enne, kui on vaadatud küütleva fassaadi taha.

Näitusel „Juured ja varemed“ käsitletakse juurte juurde minekut, kuid tervete ja elujõuliste juurte kõrval leidub ka närbunud ja kuivanud juuri, millest ei saa üle ega ümber. Kärbunud juurtest ei kasva enam elujõulist uut taime. Ehk on inimühiskonnas olukord lootusrikkam ning isegi kehvast pinnasest on võimalik välja kasvada ja õide puhkeda.